

„A LEGFONTOSABB, AZT GONDOLOM, HOGY EZ EGY ÉLŐ FALU (...) ÉS VAN MÚLT, AMI ENNEK A FALUNAK A LÉNYEGÉT ADJA.”

A sváb falvakhoz kapcsolt képzetek szerepe a vidékre költözésben

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.24>

ABSZTRAKT

A magyarországi német kisebbséghez, a „svábsághoz”, a „sváb faluhoz” kötődő értéktársítások (szorgalom, takarékoság, pontosság, a munka megbecsülése) a települések rendezettségét, fejlettségét implikálják. Korábbi kutatásaink alapján sokszor éppen a sváb falvak azok, amelyek a középosztályi városi beköltözés, vagy éppen a prosperáló vállalkozói ökoszisztéma, a vidéki turizmus színhelyei, azaz gazdasági és társadalmi értelemben is jól működő, vonzó települések. Jelen tanulmányban két Baranya megyei sváb település: Dombosnémeti és Püspöknémeti esetén félig strukturált interjúk segítségével vizsgáljuk meg, hogy kik és milyen motivációval érkeznek ezekre a településekre, és milyen szerepet játszanak a „sváb faluval” összekapcsolódó elképzelések és értékek a beköltözésekben. Az interjúk kutatás eredményei alapján a sváb identitás ma is fontos eleme a vizsgált falvakban több generáció óta élő népesség mindennapjainak, és lényeges szempont a beköltözők településválasztása szempontjából is. A beköltözők képzettársításaiban a sváb falu – a vidéki idill olyan megszokott elemei mellett, mint a természet szépsége, a csend, a nyugalom és az esztétizálható épített környezet – az ideális vidéki település olyan egyéb attribútumait is biztosítja, mint a biztonság, a rendezett, élhető környezet és a stabil helyi közösségek. A jobb módú beköltözők visszajelzései és a turizmus erősödése egyértelműen megerősítik az itt élő népességben azt, hogy az örökségként kapott viselkedésmin-táik mások számára is elfogadottak, sőt értéket képviselnek.

Eredményeink alapján a sváb falu mára az identitást az évszázados gyökereken, hagyományokon, kultúrán és népszokásokon keresztül megélő magyarországi német kisebbség, és a vidéki idillt és falusi közösséget kereső, beköltöző városi értelmiségi és középosztálybeli rétegek találkozási pontjává vált. Mindkét oldal egy elképzelt, archaikus falukép és faluközösség megteremtésére, illetve újjáépítésére törekszik. Együttműködésük alapját elsősorban a helyi természeti és épített környezet megóvása és fejlesztése jelenti.

Kulcsszavak: sváb falu, vidéki dzsentifikáció, helyi közösség, társadalmi befogadás

¹ Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Szociológia Tanszék.

“THE MOST IMPORTANT THING, I THINK, IS THAT THIS IS A LIVING VILLAGE (...) AND THERE IS A PAST, WHICH IS THE ESSENCE OF THIS VILLAGE.”

The role of social images of Swabian villages in rural migration

ABSTRACT

The value associated with the German minority in Hungary, the “Swabian minority”, the “Swabian village” (diligence, thrift, punctuality, appreciation of work) implies the orderliness and development of settlements. Based on our previous research Swabian villages are often the sites of middle-class urban immigration, or even of a thriving entrepreneurial ecosystem, or of rural tourism, therefore they are well-functioning, attractive settlements in economic and social terms. In the present study, based on semi-structured interviews conducted in two Swabian settlements in Baranya County, Dombosnémeti and Püspöknémeti, we aim to identify the individuals who are drawn to these settlements and the motivations underlying their decision to move to them, and to analyse the role of images, ideas and values associated with the “Swabian village”. The results of the qualitative research demonstrate that Swabian identity remains a significant element in the daily lives of the population residing in the villages studied for multiple generations, and an essential factor in the decision-making process of individuals relocating to these villages. Beyond the conventional elements of the rural idyll, such as the beauty of nature, quiet, tranquillity and an aesthetic built environment, the Swabian village offers additional attributes that define an ideal rural settlement. These include security, an orderly and liveable environment, and stable local communities. Feedback from affluent newcomers and the growth of tourism clearly demonstrates to the native population that their heritage behaviours are not only accepted but also highly regarded by others.

The results demonstrate that the Swabian village serves as a meeting point between the German minority in Hungary, who perpetuate their identity through centuries-old roots, traditions, culture, and folklore, and the urban intellectuals and middle-class households who move to the village in search of a rural idyll and a rural community. Both parties seek to create or recreate an imagined, archaic image of the village and its community. Their cooperation is primarily focused on the preservation and development of the local natural and built environment.

Keywords: Swabian village, rural gentrification, local community, social inclusion

*„A LEGFONTOSABB, AZT GONDOLOM, HOGY EZ EGY ÉLŐ FALU (...)
ÉS VAN MÚLT, AMI ENNEK A FALUNAK A LÉNYEGÉT ADJA.”*

A SVÁB FALVAKHOZ KAPCSOLT KÉPZETEK SZEREPE A VIDÉKRE KÖLTÖZÉSBEN

BEVEZETŐ

A németek a legnagyobb nemzetiségi csoport Magyarországon, becslések szerint 200 000 és 220 000 fő közötti népességgel, ami az ország teljes lakosságának 2,5%-át teszi ki. A magyarországi németek a 10. század óta több hullámban, különböző szakaszokban költöztek a Kárpát-medencébe. Egyértelmű határvonalat jelent a török hódoltság utáni időszak három nagy telepítési ciklusa, amikor a ma itt élő németek többségének ősei érkeztek (Hutterer 1973). A „sváb” kifejezést az első betelepülők egyik jellemző kibocsátóvidéke miatt kapták, és annak ellenére, hogy később nagyobb számban érkeztek bajor és frank beköltözők, a vidéken élő magyarországi németek gyűjtőfogalmává vált, és nemcsak külső megnevezésére szolgál, hanem gyakran jelenik meg az önmeghatározásban is (vö. Bindorffer 2002; Seewann 2015).

A 18. századi beköltözések eredményeként a magyarországi németek elsősorban vidéki térségekben találtak otthonra. A 19. századra a beköltözött heterogén csoportok először településenként kapcsolódtak egymáshoz, majd tájegységek szerinti tömböket alkottak, amelyek mindmáig fontos nyelvi-kulturális keretet jelentenek. A városi német csoportok 19. századi asszimilációjával ezek a vidéki paraszti „sváb” szigetek értelmiségi réteg nélkül maradtak (Hutterer 1973), megerősítve ezzel a lokális és térségi identitás jelentőségét. Ezzel összefüggésben a magyarországi német lakosság kollektív emlékezetében a falu mint hagyományőrző és identitásképző hely ma is központi szerepet tölt be, a szűkebb értelemben vett hazát képviselve (vö. Bindorffer 2001; Manherz 2015; Seewann 2015).²

A térségi és lokális identitás tehát sokszínű, nem egységes, ennek fényében nehéz a magyarországi németekre általánosan jellemző megállapításokat tenni helyi kutatások eredményei alapján (vö. Bindorffer 2001; Schwarz 2021). Közös nevezőt elsősorban a magyarországi németeknek tulajdonított viselkedésminták, sztereotípiák szolgáltatnak, amelyek – visszaható módon – a kisebbségi csoport önazonosságtudatában is megjelennek.

A német nemzeti kisebbséghez, a „svábsághoz”, a „sváb faluhoz” számos értéktulajdonítás társult és társul mindmáig. Ezek döntően olyan értékek, szokások, melyek a települések fejlettségét, rendezettségét implikálják: a szorgalom, a takarékoság, a pontosság, a munka megbecsülése (Bucher–Pirisi–Reményi 2004). Korábbi kutatásaink alapján sokszor éppen a sváb falvak azok, amelyek a középosztályi városi beköltözés (Tomay–Völgyi 2022), vagy éppen a prosperáló vállalkozói ökoszisztéma, a vidéki turizmus (Tomay–Tuboly 2023) színhelyei, azaz gazdasági és társadalmi értelemben is jól működő, vonzó települések. Az elmúlt évek változásai: a turizmus és az élelmiszerfogyasztási szerkezet átalakulása, a gazdasági válságjelenségek, jár-

² A magyarországi német identitás formálódásával kapcsolatban lásd még: Eiler–Tóth 2020; Manherz 1998.

ványhelyzet stb. új lendületet adtak a falusi élet pozitív elemeit hangsúlyozó narratíváknak. A „zsúfolt és veszélyes” városi lét ellenpólusaként a vidék imázsa összekapcsolódott a biztonsággal, az egészséggel és a megtartó közösségekkel (Csurgó–Légmán 2015; Csurgó–Horzsa–Megyesi 2022; Ragadics 2023). Mindezen trendek megerősítették a falu és különösen a „sváb falu” iránti érdeklődést.

Jelen tanulmányban két Baranya megyei sváb település: Dombosnémeti és Püspöknémeti esetét vizsgáljuk.³ Mindkét településen félig strukturált interjúkra támaszkodó terepkutatást végeztünk a 2023. év során a PTE BTK szociológia szakos hallgatóival „A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlődésben” (FK-138098), valamint „A magyarországi német kisebbség identitása és emlékezetkultúrája a múltban és a jelenben” (008_2023_PTE_RK/13) kutatások keretében. A településtörténeti adatok és a falu lakosaival készített interjúk alapján tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy kik és milyen motivációval érkeznek ezekre a településekre, továbbá milyen szerepet játszanak a „sváb faluval” összekapcsolódó képzettársítások a beköltözésekben. Mitől vonzó a beköltözők számára egy „sváb falu”? Mi a falu szerepe ebben a folyamatban, hogyan definiálja önmagát a sváb közösség, és mit kíván magáról közvetíteni kifelé? Végül, milyen hatást gyakorol a falura a beköltözés? Mennyire nyitott a faluközösség az újonnan érkezők felé, vagy mennyire zárnak össze az övéktől eltérő hagyományokkal, identitással érkezők előtt?

A vidékre irányuló jóléti migráció kapcsán újszerű vizsgálati szempontként kínálkozik a sváb falu mint célterület. Hipotézisünk alapján a svábsággal összekapcsolódó elképzelések és elvárások (precizitás, rend, fegyelem, tisztaság, a munka iránti elkötelezettség, flexibilitás, a takarékoság mint az előrejutás alapja, lojalitás, szabálykövetés stb. (vö. Bindorffer 2001; Schwarcz 2021) fontos vonzerőt gyakorolnak a vidéken otthont kereső mobilis csoportokra, és meghatározzák a befogadás-beilleszkedés, integráció módját is. A sváb falvakba történő migráció vizsgálata tehát egyszerre adhat értékes szempontokat a beköltözők látószögében megjelenő vonzerő, valamint a helyi közösség perspektívájából érzékelhető befogadás és kizárás elemeinek megértéséhez és árnyalásához, egyúttal hozzájárul a vidéki dzsentrifikáció sokrétű és változó természetének megértéséhez.

ELMÉLETI HÁTTÉR

A vidéki dzsentrifikáció

A vidékre költözés motivációit kutatva számos elméleti hagyományra támaszkodhatunk, mint a jóléti migráció, az életmód-migráció, az ellenurbanizáció, a geoarbitrázs stb. Kutatásunkban a vidéki dzsentrifikáció elméleti keretét alkalmazzuk. A vidék dzsentrifikációjának lényege, hogy városi felső és középosztálybeli csoportok költöznek természeti és társadalmi értékeik miatt vonzó vidéki településekre, aminek következtében a települések mind gazdasági, mind társadalmi értelemben felértékelődnek, a városi fogyasztók pedig a saját értékeik, stílusuk és vízióik szerint alakítják át a helyi adottságokat, az épített és a természeti környezetet (Tomay 2019; Nemes–Orbán–Tomay 2022; Tomay–Völgyi 2022). A dzsentrifikáció szakirodalmá tehát a céltelepülések vonzó tényezői és a beköltözők motivációi mellett azt az átalakulást is vizsgálja, amit az újonnan érkezők okoznak a településen: az épített és természeti környezetnek a dzsentrifikánsok által elképzelt vidékidillhez való igazítását (Phillips 1993), valamint az emelkedő ingatlanárak révén a korábbi lakosok, különösen a fiatalok kiszorulását (Phillips et al. 2020, 2021). A vidéki dzsentrifikáció témájában legtöbbet idé-

³ Az interjúk során megszólalók személyiségi jogai, anonimitásuk megőrzése érdekében Dombosnémeti és Püspöknémeti az eset-tanulmányok helyszínéül szolgáló települések fantázianevei.

zett tanulmány Martin Phillips *Rural gentrification and the processes of class colonisation* című cikke, mely 1993-ban jelent meg a *Journal of Rural Studies*-ben. Phillips ebben a cikkben vetette fel először, hogy a vidéki dzsentrifikációjának vizsgálatát érdemes lenne megtermékenyíteni a városi dzsentrifikáció körüli elméleti és ideológiai viták eredményeivel, a dzsentrifikáció kereslet- és kínálatoldali magyarázatait tesztelni a vidéki folyamatok kapcsán. Phillips amellett érvelt, hogy a vidéki dzsentrifikáció általánosan elterjedt jelentése, miszerint a középosztály kiszorítja a munkásosztályt, leegyszerűsíti a vizsgált folyamatokat. A vidéki dzsentrifikáció fogalmát éppúgy érdemes kiterjeszteni, ahogy a városi dzsentrifikációban is megjelenik a résztvevők szélesebb köre. Phillips a Rose (1984) által marginális dzsentrifikánsnak hívott kevésbé tehetős szereplőket ugyanúgy tudta azonosítani az általa vizsgált angol vidéki beköltözők között, mint a tehetősebbeket. A tőke és a befektetés szempontú lakóhelyválasztást (Smith 1979) érvelésére rímelve ugyanúgy tetten érte az interjúalanyok narratíváiban, mint az életstílus és fogyasztás szempontjait (Ley 1986). Összegezve a tanulmány arra jut, hogy a dzsentrifikáció sokfélesége tükrözi a társadalmi komplexitást, ezért érdemes a város- és szociológia mintájára tágabb értelemben használt sokrétű fogalomként alkalmazni a vidéki dzsentrifikáció kutatásában is. A jelen tanulmánnyal ehhez a célhoz, a vidéki dzsentrifikáció sokféleségének bemutatásához kívánunk hozzájárulni.

Phillips a későbbi cikkeiben is rendszeresen visszatért a városi és vidéki dzsentrifikáció és az ezekről zajló diskurzusok közötti különbségekre és hasonlóságokra. Tanulmányaiban rendszerint a városi dzsentrifikáció körüli ideológiai viták és elméleti perspektívák adaptálhatóságát, megtermékenyítő voltát hangsúlyozta a vidéki dzsentrifikáció kutatásában. A 2002-ben megjelent *The production, symbolization and socialization of gentrification: impressions from two Berkshire villages* (Phillips 2002) című tanulmányban is egy átfogó, interpretatív megközelítés mellett érvelt. Ebben a tanulmányban Henri Lefebvre *La production de l'espace* (1991 [1974]) térelméleti triádját alkalmazva a „materiális térbeli gyakorlatok”, a „térreprezentációk” és a „reprezentációs terek” megkülönböztetésére alapozva vizsgálta a vidéki dzsentrifikáció materiális, szimbolikus és társadalmi dimenzióját a berkshire-i falvak példáján. Lefebvre eredeti kérdése arra vonatkozott elsősorban, hogy miként jön létre a társadalmi tér és milyen viszonyban vannak egymással a termelés különböző aspektusai (Berger 2018). Az anyagi dimenzió tekintetében a gyakorlatot és az észlelést vette figyelembe: az épített környezet és infrastruktúra tehát az anyagi világ termelése, illetve az ezekhez kapcsolódó gyakorlati ismeretek képezik e dimenziót. A térreprezentációk a térről szóló rendszerezett tudást takarják, míg a reprezentációs terek a tértermelés harmadik aspektusaként a terek megélését, azaz a lakók, térhasználók által a térhez kapcsolt társadalmi értékeket, hagyományokat, élményeket és vágyakat jelentik Lefebvre értelmezésében (Berger 2018:128-129). Phillips szerint Lefebvre hármas felosztása azért is hasznos a dzsentrifikáció tanulmányozásában, mert ahogy Lefebvre szerint a materiális térbeli gyakorlatok, a térreprezentációk és a reprezentációs terek, Phillips szerint ugyanígy a dzsentrifikáció eltérő aspektusai is markánsan különböznek egymástól, de mégis összekapcsolódnak és gyakran összefonódnak. Phillips viszonylag szabadon alkalmazta e hármas felosztást. A materiális dimenziót leginkább a smith-i (1979) materiális, tőkevezérelt dzsentrifikációs felfogás kézzel fogható, anyagi megvalósulásaiaként értelmezte (pl. ingatlanpiaci beruházások, házak felújítása, új lakóingatlanok építése), míg a térreprezentációk alatt a médiában és politikai diskurzusokban megjelenő szimbolikus konstrukciókat (pl. a „vidéki idill” narratíváját) értette, reprezentációs tereknek pedig a helyi lakosok életmódjában és társadalmi gyakorlataiban megnyilvánuló identitásformák és értékek dimenzióját tekintette. Eredményei alapján – bár kisebb-nagyobb mértékben mindig jelen van az anyagi dimenzió a vidékre költözés motivációi között – nem lehet leegyszerűsíteni a dzsentrifikációt a mate-

riális/gazdasági dimenzióra, a szimbolikus és társadalmi jelentéstartalmak legalább ennyire fontos részei a folyamatnak.

Jelen tanulmányban ez utóbbi, interpretatív megközelítést használjuk az általunk vizsgált baranyai sváb falvak esetében, annak érdekében, hogy rámutassunk a beköltözők közel sem képeznek homogén csoportot: különböző alcsoportokba, típusokba sorolhatjuk őket.⁴ Emellett a cikk rámutat a költözési motivációk heterogenitására is: az egyes költözések háttérében álló komplex motivációs készleten belül is eltérő motívumok dominálnak, a faluba költözés motivációi között a materiális szempontok mellett, vagy akár azokat felülmúló mértékben, megjelennek a szimbolikus és társadalmi motivációk is.

BEFOGADÁS, BEILLESZKEDÉS A VIDÉKI KISTELEPÜLÉSEKEN

A vidéki terekbe, kisebb településekre való költözés intenciói és az anyagi dimenzió mellett fontos a migrációs trendekkel összefüggő változások közösségi kontextusa: Hogyan fogadják a településre érkezőket a helyi társadalom tagjai? Milyen problémákkal szembesülnek a beköltözők? A befogadás vagy elutasítás szempontjából fontos szerep hárul a városiak magukkal hozott faluképére, habituselemeire, illetve ezen tényezők kompatibilitására az úgynevezett vidéki habitussal. A vidéki habitus jellemzőit tárgyaló nemzetközi szakirodalmi összegzésében Jóvér (2023) – többek között – a környezethez való eltérő, nem tudatosított viszonyra,⁵ a mezőgazdasági munka nagyobb szerepére,⁶ a szimbolikus tőke konverziós lehetőségeinek gyengeségére, a családdal szembeni kötelezettségekre hívta fel a figyelmet. Kiemelte a tradicionális nemi szerepek nagyobb erejét, valamint a város-vidék dichotómia elnyomó-elnyomott perspektívából való felfogását. Ez utóbbi szembenállás különösen a szegénységgel sújtott kelet-közép-európai vidéki térségek esetében jelentős (vö. Kovács 2022). A vidéki népesség elvárásai, saját magukról és településükről alkotott képe is folyamatosan változik: az egyik legjelentősebb hatást ezen a téren a rurális térség fogyasztói társadalomban betöltött szerepei, illetve a beköltöző városiak elvárásai, értékválasztásai generálják (Csurgó–Horzsa–Megyesi 2022). Tomay és Berger (2024) eredményei alapján a vidékre költöző városi középosztály tagjait egy ruralizáló térbeli habitus jellemzi, amely egyfelől valamiféle „nosztalgikus vidéki múlt” felépítésében, a helyi közösségteremtési igényben, a helyi értékek megőrzésében vagy újradefiniálásában, másfelől a vidéki élet előnyeit kiemelő diszpozíciók (nyugalom, természetközelség, kevés ember) hangsúlyozásában fejeződik ki. Ezáltal a városi középosztályi beköltözőknek jelentős szerepe van a vidékkel kapcsolatos képzetek megalkotásában és a vidéki tájak formálásában (Tomay–Berger 2024).

A magyarországi vidék migrációs változásait követő kutatók szerint a sikeres beilleszkedés szempontjából kulcsfontosságú, hogy van-e olyan helyi közösség, amely stabil értékeivel, kapcsolati rendszereivel és együttműködési hajlandóságával képes integrálni azokat a beköltözőket, akik számára fontosak a lokális szintű közösségi kapcsolatok. Ellenkező esetben a kistelepülés értékvilága törést szenved az eltérő célokkal, értékrenddel, munkamorállal és gazdálkodási sajátságokkal jellemezhető beköltözők miatt, különösen akkor, ha a tősgyökeresek nem tudnak felmutatni igazodási lehetőséget biztosító mintákat (Váradi 2008).

4 Az általunk képezett típusok természetesen nem vegytiszta csoportok, hanem ideáltípusok, ezáltal az egyes beköltözők besorolása sem kizárólagos, egy-egy egyén, család akár több típusba is besorolható.

5 A vidékiek természeti környezethez való pozitív viszonya, az alacsonyabb szintű hulladéktermelés kevésbé a környezettudatosságnak, mint inkább a szocializáció során rögzült magatartáselemeknek köszönhető (Jóvér 2023:81).

6 Annak ellenére, hogy a mezőgazdasági munka mind GDP-n belüli arányát (1,3%), mind pedig a foglalkoztatottság szintjét (4,2%) tekintve visszaszorult az európai államokban (Eurostat 2024), a mezőgazdasági munkavégzés továbbra is fontos eleme a vidéki habitusnak.

INTEGRÁCIÓS ELEMEL, A KÖZÖSSÉGI KOHÉZIÓ ALAPJAI A MAGYARORSZÁGI NÉMET FALVAKBAN

A magyarországi németek esetében a falu nem egyszerűen a lakhatás és a munka tere: a település az etnikai identitás kiemelt keretét alkotja. A svábok nem alkotnak kulturálisan homogén egységet, esetükben az összetartozás egy-egy hagyományait őrző település – illetve tágabban – egy-egy kisebb földrajzi térség keretei között valósul meg. A faluhoz kapcsolódik tehát a közös leszármazás tudata, illetve a tradíciók transzgenerációs átadása (Bindorffer 2001). A falu az átélhető, megragadható, kézfogható, ugyanakkor konstitutív identitás helyszíne (Swanson 2020) számukra.

A 20. század második felében felerősödő asszimiláció mellett megmaradt egyfajta különállás, etnikai kötődés is. A különböző generációk vizsgálata (Bindorffer 2001) megmutatta az átalakuló identitás kohéziós kereteit: az idősebbek esetében a közös származás, a közösségen belüli házasodás, a sváb nyelv és a katolicizmus számítanak alapvető elemeknek, míg a szocialista időszakban szocializálódott csoportok esetében széles körű tapasztalat a falu elhagyása és a többségi társadalomban, asszimilált helyzetben végzett munka. Az ő svábságuk a kibocsátó és visszafogadó faluhoz kapcsolódik. A rendszerváltozás környékén nevelkedő nemzedék megtartja, illetve újraépíti a mindennapi élet sikeres megélése szempontjából fontos identitás- és hagyományelemeket. Így marad a sváb összetartozás és önmeghatározás fontos tényezője a szorgalomra épülő munkakultúra, a takarékoság, a kitartás, a német nyelv ismerete, illetve a flexibilitás és a befektetési hajlandóság (Schwarcz 2021).

A fenti megállapítások alapján a magyarországi sváb falvakban megvalósuló hagyományőrzés, identitásépítés fontos eleme a helyi közösséget megtartó, a lokális kohéziót erősítő tevékenységeknek (vö. Bucher–Pirisi–Reményi 2004). A magyarországi német tradíciók támogatják a helyi társadalom integrációját, ezáltal viszonyítási és igazodási alapként szolgálnak az esetleges beköltözőcsoportok számára. Annak ellenére, hogy nem minden városból kiköltöző esetében játszik szerepet a céltelepülés helyi közösségi élete, a működő közösség vonzerőt jelent a beköltözők számára, a lakóhely megváltoztatása jellemzően intenzívebb szomszédsági-társasági életet eredményez. A befogadás hiánya pedig a település elhagyásához vezethet (vö. Csurgó 2013:244-249).

MÓDSZEREK

Jelen tanulmány „A vidéki dzsentifikáció szerepe a településfejlődésben” (FK-138098)⁷ valamint az „A magyarországi német kisebbség identitása és emlékezetkultúrája a múltban és a jelenben” (008_2023_PTE_RK/13)⁸ című kutatások keretében két Baranya vármegyei sváb faluban: Dombosnémetiben és Püspöknémetiben készült 71 félig strukturált interjú elemzésén alapul.

Az interjúk 2023 februárja és 2024 februárja között készültek, tősgyökeresekkel és beköltözőkkel, valamint a falu kulcsszereplőivel (korábbi és jelenlegi polgármesterek, jegyző, egyházi és civil vezetők, helyi intézmények vezetői, helyi vállalkozók stb.).⁹ Az interjúalanyok elsődleges kiválasztási módszere a szakértői

7 „A vidéki dzsentifikáció szerepe a településfejlődésben” kutatás témája a vidéki területekre történő középosztályi, értelmiségi beáramlás: a vidéki dzsentifikáció feltárása és hatásainak vizsgálata. A kutatás eredményeire épülő fontosabb megjelent tanulmányok: Nemes–Orbán–Tomay, 2022; Tomay–Völgyi 2022; Tomay–Orbán 2024; Tomay–Berger 2024a, 2024b, és a jelen tematikus lapszámból Orbán–Kovács 2025; Csurgó–Kiss–Tomay 2025.

8 A magyarországi német kisebbség identitása és emlékezetkultúrája a múltban és a jelenben című kutatás a német kisebbségi identitás és kultúra közösségi hatásrendszerét vizsgálja.

9 Mindkét kutatásban részt vettek a PTE BTK szociológia BA és MA szakos hallgatói, melyet ezúton is köszönünk.

1. táblázat. Az interjúalanyok fontosabb jellemzői

Változó	Kategória	Dombosnémeti	Püspöknémeti
Nem	Férfi	17	14
	Nő	29	11
Korcsoport	30 év alatti	3	3
	30–50 év közötti	13	12
	50–70 év közötti	16	6
	70 év feletti	5	4
Faluval való kapcsolata	Tősgyökeres	24	13
	Környékből költöző	8	4
	Beköltöző nagyvárosból/külföldről	11	5
	Egyéb (pl. a faluban dolgozik, ott vállalkozik, de máshol él, a faluban van nyaralója)	3	3
Összesen		46	25

kiválasztás volt az önkormányzati honlapokon elérhető információk (pl. helyi civil szervezetek, német nemzetiségi önkormányzat listája) és egy-egy helyi kulcsinformátor ajánlásai alapján, melyet hólabda mintavétellel egészítettünk ki. Mindkét kutatásban külön interjú kérdéssorral készültünk a tősgyökeresek számára, akiket elsősorban a család történetéről, a saját helyi kötődésükről, a helyi és sváb identitásról, a falu életéről, közösségéről és a beköltözőkről kérdeztünk, valamint a beköltözők részére, akiket a faluba érkezés történetéről, a költözés motivációiról, a településválasztásuk körülményeiről, a falu életéről, közösségéről és a tősgyökeresekhez való viszonyukról kérdeztünk. Az interjúk jellemzően 1–2,5 óra közötti hosszúságúak voltak, átíratukat az ATLAS.ti 24.2.1. szoftver segítségével elemeztük. A kódolás az interjúk tartalmi elemzésével zajlott, a kutatási kérdések alapján előzetesen kialakított, valamint az interjúk feldolgozása során felmerült szempontok alapján. Mivel a két kutatás témája, és így az interjúkban körüljárt témák is, részben átfedtek, lehetőségünk nyílt a közös értelmezési keretben történő elemzésre. A jelen tanulmányban elsősorban azt vizsgáljuk, hogy milyen a beköltözők belső tagozódása, azaz milyen eltérő motivációjú és preferenciákkal rendelkező csoportokat tudunk azonosítani a beköltők körében, továbbá, hogy mitől vonzó egy sváb falu a beköltözők számára, és hogyan reagál érkezésükre a falu meglévő lakossága a befogadás és kirekesztés dimenziójában, valamint hogy a svábsághoz kötődő elképzelések, elvárások hogyan játszanak szerepet mindebben. Végül, hogy milyen hatást gyakorol a falura a beköltözés, mennyiben tekinthető speciálisnak a sváb falvak esete a vidéki dzsentrifikáció vizsgálatában.

Az interjúk elemzése során a svábsággal (németiséggel) kapcsolatos interjúrészleteket autokódolással kerestük meg az interjúkban, majd ezekből szűrtük le a tősgyökeres svábok önmagukra vonatkozó, illetve a beköltözőknek a svábsággal és a svábokkal kapcsolatos véleményeit. Emellett elsősorban a beköltözés motívációit vizsgáltuk: (1) az anyagi jellegű megfontolások (ingatlanérték-különbözet, befektetés) mellett (2) a vidéki(es) életforma (csend, nyugalom, természetközelség, esztétizálható épített környezet), azaz az életstílus jellegű motívumokat és (3) a közösségre vonatkozó szempontokat (közösségkeresés vagy aktív közösségépítő, tenni akaró szándék). A sváb faluhoz kapcsolt pozitív konnotációkat is azonosítottunk, mint a Phillips (2002) által megkülönböztetett (1) materiális, (2) szimbolikus és (3) társadalmi dimenziókat. Emellett a percepciók terén mind a beköltözőknek egymásra, mind a tősgyökeresekre, valamint a tősgyökereseknek a beköltözőkre

vonatkozó percepcióit, valamint a helyi csoportok elkülönülését (distinkciók), és a helyi közélet, helyi kapcsolatok, együttműködések, beilleszkedés, közösségi szerepvállalás narratíváit kódoltuk és elemeztük annak érdekében, hogy a befogadás és kirekesztés kérdését vizsgálhassuk. Az interjúk kódolását követően került sor a beköltözői csoportok tipizálására. A típusok alkotása során a weberi ideáltípus (Weber 1967) fogalmából kiindulva nem vegyítettük csoportokat alkottunk, hanem elsősorban a beköltözési motivációk alapján hoztunk létre beköltözői típusokat. Ezek azonban nem kizárólagosak, az egyes egyének, családok akár több típusba is besorolhatóak. Az interjúk mellett helytörténeti forrásokat (Falukrónikák), valamint népszámlálási adatokat dolgoztunk fel. A következőkben az elemzés tartalmi eredményeit mutatjuk be.

KUTATÁSI TEREP – A VIZSGÁLT TELEPÜLÉSEK

A kutatási terepként megjelölt két baranyai község kiválasztásban nagy szerepet játszottak a történeti és demográfiai sajátosságok: mindkét települést 18. századi németországi beköltözők alapították újjá a törökök kiűzését követően, és ma is meghaladja a 30%-ot a magukat a német nemzetiséghez tartozónak vallók aránya (KSH 2022). A sváb identitás őrzése, a magyarországi német kultúra közösségképző szerepe mind Püspöknémetiben, mind pedig Dombosnémetiben kimutatható. A helyi vezetés nagy hangsúlyt fektet a tradicionális épített környezet elemeinek (sváb parasztházak, pincék, szakrális épületek stb.) megőrzésére és felújítására, illetve a természeti környezet ápolására.

2. táblázat. A vizsgált települések demográfiai adatai

Adatok (népszámlálás 2022)	Püspöknémeti	Dombosnémeti
Lakosságszám	1493	190
Német nemzetiséghez tartozók aránya	32,81%	38,20%
Népességváltozás (2001–2022)	89,72%	74,40%
Öregedési index	244,2	216,7
Belföldi vándorlás egyenleg	2,6‰	10,1‰
Felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a teljes népességben	15,10%	14,01%

Forrás: KSH – népszámlálás 2022.

A vizsgált települések közös jellemzője az elöregedés fokozódó folyamata. A 65 év felettiek mindkét településen több mint kétszeresét teszik ki a 14 éven aluliaknak; az öregedési index meghaladja az országos, a régiós és a vármegyei átlagot is (TeIR). Az idős, nyugdíjas népesség magas arányával összefüggésben alacsony a termékenység, amit némiképp ellensúlyoz a pozitív vándorlási egyenleg. Dombosnémeti esetében drasztikus a népességvesztés, ugyanakkor az elmúlt évek migrációs és születési trendjei alapján itt is a lakosságszám stabilizálódása várható. A falvak egyértelműen a jobb módú családok beköltözésének célterületei: térségi viszonylatban magasak az ingatlanárak, és nő a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, ami egyértelműen a magasabb társadalmi státuszú beköltözések eredménye. Mind a diplomások arányának, mind az ingatlanáraknak az emelkedése egyértelműen a dzsentifikációs folyamatot mutatják.

A két község ugyanakkor számos területen mutat eltérő sajátosságokat. Püspöknémeti az átlagos dunántúli falvaknál magasabb népességszámú, közel 1500 fős, jó közlekedési helyzetű, stabil intézményi és vállalkozói környezettel, illetve fejlett turisztikai infrastruktúrával jellemezhető település, amely mintegy 20 km-re fekszik a vármegyeközponttól, ezért nagyobb arányban választják otthonuknak a városba napi szinten ingá-

zók. Dombosnémeti jóval kisebb, alig 200 fős, a világtól szinte elzárt aprófalú, amely az elmúlt két évtizedben került a vidéki turizmus célterületei közé, elsősorban skanzenszerűen megőrzött településképezetnek és évente megrendezett gasztronómiai fesztiváljának köszönhetően. Püspöknémeti esetében a falukép rétegzettebb: a hagyományos sváb házak és gazdasági épületek mellett megjelennek a szocialista időszak Kádár-kockái, valamint az 1980-as évek nagyobb, padlásszobás épületei is. Ez a sokszínűség, valamint a település magasabb szintű intézményi ellátottsága (helyi óvoda, iskola, szélesebb körű szolgáltatások) a beköltözők eltérő igényű csoportjainak szempontjából is lényeges sajátosság.

A német nemzetiségi kötődés kapcsán fontos történeti sajátosság, hogy a második világháborút követő kitelepítés mindkét falu esetében részlegesen a hatóságok által tervezett létszám alatt valósult meg: Dombosnémetibe a Németországba deportáltak nagy része visszaszökött, míg Püspöknémeti elűzött lakóinak szerelvényét az amerikai zónából fordították vissza, így maradhatott mindkét településen viszonylag jelentős a német kisebbség számaránya.

Mindkét település társadalma jelentős átalakuláson ment keresztül az elmúlt 10–15 évben. A legfontosabb társadalomalakító tényezőknek a több generáció óta itt élő sváb népesség előregedését, a fiatalok elvándorlását, illetve az eltérő háttérrel és intenciókkal rendelkező, jellemzően magasabb státuszú népesség beáramlását tekinthetjük a vizsgált falvakban, tanulmányunkban elsősorban ez utóbbi vizsgálatán van a hangsúly.

EREDMÉNYEK

A sváb falvak vonzó tényezői: tiszta udvar, rendes ház, szorgos-dolgos összetartó közösség

Egy sváb falu, mint amilyen Dombosnémeti és Püspöknémeti, több okból is vonzó lehet azok számára, akik vidéki otthont keresnek. Először is, mindkét település rendezett és gondozott, gyönyörű természeti és – különösen Dombosnémeti esetében – hagyományos, egységes épített környezettel, ami sokak számára a sváb népcsoportról alkotott (pozitív) sztereotípiákkal társul.

„Azt tudni kell, hogy a dombosnémetiek nagyon igényesek akár az épületeikre vagy a ruházatukra, tehát kimondottan sváb mentalitással, sváb munkabírással, tehát nagyon szorgalmas mindenki ...” (I2, Dombosnémeti, tősgyökeres lakos)¹⁰

„Tehát tipikus svábfalu, tiszta udvar, rendes ház. Úgy az első benyomás, hogy [...], hogy ilyen tetszetős kis falu.” (I3, Püspöknémeti, beköltöző)

Dombosnémeti esetében különösen szembetűnő a falu történetében az a párhuzam, mely a dzsentrifikációval érintett városrészek esetén is gyakran megfigyelhető (Tomay 2006), miszerint az egykor jómódú – ezáltal tetszetős, díszes épületekkel kiépült – falu későbbi hanyatlása során nem történtek modernizálások, átépítések, nagyjából érintetlenül maradt a falukép. Ennek köszönhetően az évtizedeken át „Csipkerózsika-álmot” alvó falut a maga érintetlen, eredeti állapotában tudták „felfedezni” és megmenteni a pusztulástól a beköltözők, valamint – ez viszont eltérést jelent a párhuzamos városi történetekhez képest – a faluból elszármazottak.

„Az egész falunak is a tragédiája a mai szerencséje úgy mond, hogy ahogy látszik a házakon, ezek jómódú családok voltak, és amikor kihúzták alóluk a talajt, akkor a fiatalok, azok el tudtak menni akár

¹⁰ Az idézett interjúalanyok fontosabb jellemzőit a Függelék F1. táblázata tartalmazza.

környező városba vagy Pécsre is akár, tehát tudtak venni nekik lakást, tehát megvolt az az anyagi háttér. Most a nagyszülők maradtak, és nekik abszolút nem volt igényük arra, hogy modernizálják.” (I6, Dombosnémeti, beköltöző)

A magyarországi németiség kulturális hagyományai közül elsősorban a mindennapi életben való boldogulást segítő értékek és viselkedésminták maradtak fenn, mint a szorgalom, a vállalkozószellem, a minőségi munkavégzés igénye, illetve ezek a készségek módosultak a szükségleteknek megfelelően (vö. Bindorffer 2001). Az adott településre jellemző német nyelvjárás használata a második világháborút követő időkig általános volt a zártságukat őrző településeken, később a rendszerváltozást követően értékelődött fel újra a német nyelvtudás az ausztriai és németországi munkavállalás lehetőségével összefüggésben.

„Ez egy sváb jellegű falu, itt tényleg mindenki dolgoz, szorgalmas, tisztaság van, rend van. Azért, akik innen elszármazott felnőttek vagy gyerekek, akik innen mentek más iskolákba, ott mindig jól mutatott az, hogy innen jöttek. Ugye itt a német nyelv [...] már kiskorod óta beleszületsz ebbe.” (I1, Püspöknémeti, tősgyökeres lakos)

Az értékek tekintetében a szorgalom, a versenyképesség és a rugalmasság is rendszeresen megjelenik az újonnan érkezőkkel készített interjúkban, mint a svábsághoz kapcsolódó tulajdonságok, amelyek alapvetően összeegyeztethetők az újonnan érkezett (életmód)vállalkozók értékeivel.

„Valahogy ez volt az a gazdasági gondolkodás, ami ránk svábokra amúgy is jellemző, ez a piacorientált, gazdasági gondolkodás.” (I7, Dombosnémeti, másodikotthon-tulajdonos)

„A sváb falvak mindig gazdag falvak, pont azért, mert nagyon takarékosak, mindent maguk próbálnak megcsinálni.” (I8, Püspöknémeti, környékről költöző)

„Ők hozták magukkal azt a [...] még annak idején a betelepüléskor ezt a szalámi- meg húsfeldolgozó kultúrát már az 1720-as évektől, ami egy kimagaslóan, most abban a korban nyilván, az itteniehez képest nagy precizitást, higiénit, ugye ezt, ami azóta is jellemzi őket, hogyha más, akár más népcsoportokhoz [...] összevetjük.” (I6, Dombosnémeti, beköltöző)

A sváb falvak másik említésre méltó vonzereje az aktív polgári élet, a helyi közösség. Az utóbbi elsősorban a hagyományos „sváb” szervezetekre épül, amelyek a szoros és megtartó közösségi elkötelezettséget és összetartást szolgálják, de mindkét településen számos olyan kezdeményezés is van, mely a helyi közösség aktivitására, társadalmi munkájára épít. A helyiek egymásrautaltsága, az összefogás erejének érzése hosszú időre visszanyúló, lokális tapasztalat. Ennek egyik megnyilvánulása a Dombosnémetiben rendszeresen szervezett önkéntes közösségi munka, amely a szocialista időszak „társadalmi munkái” során is megőrizte hatékonyságát. Ez büszkeséggel tölti el az itt élő embereket, az elszármazottak egy részét is visszakapcsolva a közösség életébe.

„Azért gondolom, hogy úgy visszahallva csak a többiektől, hogy Dombosnémeti egy olyan különleges falu, hogy összefognak az emberek, tehát mindenki mindenkivel, és akkor ugye egy összefogott társaság az egész más. Most például a polgármester füttyent egyet, és azt mondja, hogy most mit tudom, ezt és ezt kell megcsinálni, akkor húsz-harminc ember ott topog és akkor menjünk és csináljuk. Most például egy több ezres faluban ugyanezt megszippantja a polgármester, és azt mondja, nem tud összehozni még tizenöt embert se.” (I4, Dombosnémeti, tősgyökeres lakos)

„Tehát faluösszefogás szintjén nagyon sokszor van temetőtakarítás, ahol kéri a falu népét, vagy menjen segítsen, vágnak ki fákat, vagy bármilyen szemétygyűjtés például, vagy sportnap, családi sportnapokat rendeznek. Szerintem jó dolgok vannak, és összetart a falu.” (18, Püspöknémeti, környékről költöző)

Az erős, összetartó közösség és a sváb hagyományok azok számára is vonzerőt jelentenek, akik maguk nem részei ennek a közösségnek.

„Hogyha itt vagyunk, akkor itt ilyen hagyományok vannak, itt ilyen a népviselet, akkor én azt mondom, hogy akkor ezzel foglalkozunk, mert nem az a fő lényeg, hogy most ennek milyen színe van, hanem az, hogy vannak hagyományok és van múlt, ami ennek a falunak a lényegét adja.” (19, Dombosnémeti, beköltöző)

A külföldi beköltözők számára is különleges élményt jelent a helyi közösség ereje, támogatása. Ez megerősíti őket abban, hogy helyesen döntöttek, amikor otthonuknak választották az adott kistelepülést:

„Azt hiszem, az az érzésem, hogy az itteni emberek nagy figyelmet fordítanak az összetartozásra, a hagyományokra, az értékekre, a tisztességre, a viselkedésre. Igen, azt hiszem, hogy sok ilyen apróság sajnos elveszik máshol.” (19, Püspöknémeti, német beköltöző)

Az interjúk kutatás eredményei alapján a sváb identitás ma is fontos eleme a vizsgált falvakban több generáció óta élő népesség mindennapjainak, és lényeges szempont a beköltözők településválasztása szempontjából is. A tősgyökeresek, a visszaköltözők és a visszajárók számára a magyarországi német tradíciókat őrző falu a megtartó, otthonos közösséget jelenti, ahová büszkén kapcsolódhat, és amely fontos szerepet kap a saját identitás megformálása során. A jobb módú beköltözők visszajelzései és a turizmus erősödése egyértelműen megerősítik az itt élő népességben azt, hogy az örökségként kapott viselkedésmintáik mások számára is elfogadottak, sőt értéket képviselnek.

A beköltözők típusai

A faluba beköltözők között négy főbb típust azonosítottunk a beköltözés elsődleges, meghatározó motivációi alapján. Azonban a típusok között vannak átfedések, hiszen a beköltözők motivációja minden esetben egyedi és sokrétű, a személyes élettörténetek megannyi árnyalata alapján inkább csak elméleti alapon, az elemzés érdekében különíthetők el ezek a típusok. Nemegyszer még egyazon háztartás tagjai között is eltérés mutatkozik a falusi élethez való hozzáállás, a falura költözés motivációja tekintetében.

Visszatérők, gyökérkeresők

A visszatérők között találjuk azokat, akik a faluból származnak, és hosszabb időt töltöttek külföldön vagy egy nagyobb városban. Ez idő alatt kulturális és anyagi tőkét halmoztak fel, és jellemzően családalapítás céljából tértek vissza a faluba, mivel ott rendelkezésre áll a gyermeknevelést támogató családi, rokoni hálózat, a segítő otthoni közeg. Más esetben a külföldön megszerzett tapasztalat megalapozhat egy sikeres hazai vállalkozást.

„Van egy harminc és negyven közti, inkább harmincöt és negyven közti generáció, hogy az első tizenöt évét munkában, külföldön töltötte, ott jó eséllyel megkeresett annyit, amennyi elég az induláshoz és visszajöttek.” (15, Püspöknémeti, tősgyökeres lakos)

Őket vonzza az élő sváb közösség jelenléte, emellett a földrajzi természeti adottságok, Püspöknémeti esetében a szerencsés közlekedési helyzet, valamint a vágyott életmódot elősegítő oktatási intézmények megléte is.

Vannak olyanok is, akik német gyökereikhez és sváb identitásukhoz szeretnének újra kapcsolódni, még akkor is, ha nem a faluból vagy a szűkebb környékről származnak. Ők jellemzően az idősebb, nyugdíjas korosztályba tartoznak, ezért kevésbé fontos számukra a közlekedési és intézményi ellátottság, talán pont ezért jellemzően inkább Dombosnémetiben találkoztunk ilyen interjúalanyokkal. A faluba település motivációi e csoport esetében is változatosak, de közös bennük a vágy az összetartozás érzése, és a lehetőség aziránt, hogy a sváb falu keretein belül megélhessék identitásukat, valamint aktivizálják a családi kötelekeket és a közösségi hovatartozást.

„Meg az, hogy a házam. Mindenképpen olyat akartam, ami régi. Egyrészt, hogy abban érzem jól magam. Úgy érzem akkor, hogy hazaértem, és azért is, hogy megmentsek egy értéket.” (I7, Dombosnémeti, másodikotthon-tulajdonos)

A visszatérők és a gyökereiket keresők esetében kiemelt jelentőségű a költözések szimbolikus dimenziója: a „svábsághoz”, „sváb faluhoz” való kapcsolódás, és az ehhez társuló pozitív érzelmek, értékválasztások, valamint a költözés társadalmi dimenziója, mely nem egy esetben a tágabb rokonsághoz, családhoz, máskor egy ismerős, otthonos „sváb” közeget való közelkerülést is jelenti. Mindemellett a materiális dimenzió is megjelenik a narratívákban: a faluból származók esetében olyan formában, hogy a külföldön vagy nagyvárosban töltött munkásévek kellenek ahhoz, hogy elegendő tőkét halmozzanak fel annak érdekében, hogy az adott faluban tudjanak házat venni, vállalkozást indítani stb.

A visszatérők csoportja – tudomásunk szerint – új eleme a vidéki dzsentrifikáció kutatásának. A korábban vizsgált terepek esetében (Tomay–Völgyi 2022, Nemes–Orbán–Tomay 2022; Orbán–Kovács 2025) nem találkoztunk ilyen jellegű költözésekkel. Noha a gyökerkeresés máshol is megjelenik a narratívákban, a kifejezetten a faluból vagy a közvetlen környékről elszármazottak visszatérése jóval ritkább jelenség.

A „németek”

A második beköltözői típust a „németek” alkotják, beleértve más külföldieket, például holland állampolgárokat is. Püspöknémetiben hivatalosan 41 külföldi élt a 2022-es népszámlálás idején, Dombosnémetiben 17,¹¹ ám a helyiek szerint ennél jóval több uniós állampolgár él tartósan a falvakban. A „németek” heterogén csoportot alkotnak, van közöttük gyökerkereső, vállalkozó, aktív korú és nyugdíjas is. Önálló típusként való kezelésüket elsősorban az indokolja, hogy német (vagy más külföldi) állampolgárságuk révén a falusiak szemében elkülönülő csoportot alkotnak.

A rendszerváltozást követő időszakban olyan idősebb, a második világháború után kitelepített beköltözők jelentették a csoport gerincét, akik a gyökereiket keresték az összetartó sváb falvakban. A későbbiek során érkezettek motivációit tekintve a vidéki idill keresése kapcsolódott össze az itt tapasztalható alacsonyabb megélhetési költségekkel. A ma a faluban élő külföldiek, németek jelentős része olyan nyugdíjas, akik az alacsonyabb ingatlanárak és a megfizethetőbb megélhetési költségek miatt költöztek a faluba. Mellettük vannak olyanok is, akik biztonságot és alternatív életmódot kerestek, köztük olyanok, akik a németországi bevándorláspolitikával indokolták döntésüket, ezért költöztek egy biztonságosabbnak tartott uniós tagál-

¹¹ KSH, Népszámlálás – 2022, <http://www.nepszamlalas.ksh.hu>

lamba. A külföldiek számára a sváb falu a német kultúrához kötődő, német nyelvű vidéki környezetet jelent, amely biztonság- és komfortérzetet nyújt.

„Persze az is fontos volt, hogy ez sváb falu, itt mindenki beszél németül, tehát bárkivel tudott beszélgetni [a holland férjem], a szomszédokkal, a boltossal.” (I14, Dombosnémeti, beköltöző)

Az utóbbi évek újabb változásokat hoztak: Püspöknémetiben megjelentek a Covid19-oltás elől menekülők, valamint a kriptovaluta bányászatából élő családok. Ez utóbbiak már nem végeznek látható, szorgos, a helyiek szemében is elfogadásra méltó munkát.

„Az ide jövő németek most már nem azok, akik a '90-es években [...], azok a kitelepítettek voltak, akik visszajöttek és visszavásárolták a saját házukat vagy vettek egy házat. Azokból viszont kevés maradt itt, mert érdekes módon az ő gyerekeik már nem akarták fönntartani, és azok a házak eladók lettek, és most egy új hullám van, ami az egyrészt a Coviddal függ össze, szerintem, másrészt a bitcoin meg az egész istennyilával, mert most, akik betelepültek, azok ebben utaznak.” (I13, Püspöknémeti, tősgyökeres lakos)

A „németek” esetében a vidéki idill keresése mellett jóval hangsúlyosabb a döntés materiális motívuma: a saját tulajdonú ház és a kedvezőbb megélhetési költségek, főleg a nyugdíjasok esetében, nagy hangsúllyal esnek latba (erről részletesebben: Váradi et al. 2025). De emellett a távmunka szélesebb körű elterjedése, és a Covid19-járvány miatti menekülés a nagyvárosokból, a vidéki biztonságkeresés (Sulyok et al. 2024) az aktív korúak közül is többeket ösztönzött a mobilitásra. A „németek” esetében a költözés könnyen értelmezhető lenne más elméleti keretben is, amiért mégis érvényes a dzsentifikációs megközelítés az az, hogy habár részükről a sváb falvakba település anyagi könnyebbiséggel jár, a falu szempontjából jelentős ingatlanár-felhajtó erővel rendelkeznek.

A vidéki idillt keresők

A vidéki idillt keresők jellemzően a nagyobb városokból vagy külföldről érkező fiatalabb családok, akik a városi és vidéki ingatlanárak közötti eltérést és/vagy az állam által a vidéki letelepedéshez nyújtott anyagi támogatást kihasználva, – az általuk elmondottak alapján – alapvetően alternatív, természetesebb életmódot, biztonságos és élhető környezetet, kertes családi házat keresnek gyermekeik neveléséhez. Számukra a sváb falu a biztonságos, rendezett és otthonos település, valamint egy befogadó és jól szervezett közösség ideális elképzelését jelenti, ahol nincs, vagy elhanyagolhatónak ítélt mértékű a roma lakosság.

„Tényleg nagyon különleges hely, sokan meglepődnek, hogy mit keresek én itt. De hát reggel látni az őzeket a dombon, egerészölyv pihen a kerítésen, és édeskömény illata száll tavasszal. Mindig mondom mindenkinek, gyertek el ide egy napra és megértitek. Lenyugszik az ember.” (I14, Dombosnémeti, beköltöző)

„Egyrészt maga a világfelfogásunk, vagy életfelfogásunkhoz ez közelebb állt. Illetve, nyilván az anyagi lehetőségeink is. Nem titok, tehát az ember tud nagyvárosban is élni, ahol közelebb van minden hozzá, de kb. az unokáit is eladósítja. És nálunk azért ez egy szempont volt, hogy ebbe nem szívesen mennénk bele.” (I25, Püspöknémeti, beköltöző)

A vidéki idillt keresők esetében találkozhatunk talán a leginkább a klasszikus jóléti migrációs narratívákkal: az életstílus, életmód választása, megélése, a vidéki élethez társított pozitív képzetek (szimbolikus dimenzió), ugyanakkor ezek esetükben is összefonódnak anyagi megfontolásokkal (materiális dimenzió): a nagyobb

életter elérése vágyott cél, és ennek megteremthető megoldása a vidékre költözés. A Phillips által idézett Lefebvre-i triád az ő esetükben érhető tetten talán leginkább, mivel a materiális térbeli gyakorlat, a térrepresentációk és a reprezentáció terei esetükben fonódnak össze leginkább a vidéki dzsentrifikációs folyamat során.

Életmód-vállalkozók

A negyedik típus, amely részben átfedésben van az előzővel (de akár a „németek” vagy a visszatérők között is jelen van), olyan (életmód)vállalkozókból áll, akik vidéki vállalkozásokat hoznak létre a faluban, gyakran a falusi turizmushoz, a borászathoz és a gasztronómiához, valamint a hagyományos kézművességhez kapcsolódóan. Számukra a sváb falu meggyőző marketingkonceptiót, turisztikai „márkát” jelent, amely a turisták és a befektetők számára egyaránt vonzó. Emellett vállalkozásbarát környezetként is érzékelik, amelynek értékei és habitusa jól illeszkedik az életmódjukhoz (erről lásd: Csurgó–Kiss–Tomay 2025).

„A sváb hívószó, mint ilyen, tehát, ha az ember nem sváb, akkor ez egy pozitív hívószó marketing szempontjából, mert ugye sváb, akkor már ott van a német, a precizitás, a pontosság, a nem tudom, ezek a pozitív dolgok.” (I12, Püspöknémeti, beköltöző)

„A [vállalkozás neve] név meg azért lett, mert sohasem csak a saját dolgom, tehát nemcsak a saját termékben vagy a saját kis pici bizniszemben gondolkodtam, hanem mert teljesen biztos voltam, hogy az én dolgom is csak akkor lehet sikeres, hogyha ezt a falut is sikerül feljebb emelni az ismertség meg egyáltalán a népszerűség létráján, mert azért az látszott, hogy most, akinek itt van dolga, az tud róla meg ismeri, de úgy egyébként Dombosnémetit nem nagyon jegyezték a térképen. Turisztikai térképen meg végképp nem.” (I16, Dombosnémeti, beköltöző)

Esetükben is a materiális (vállalkozás működtetése) és a szimbolikus (életmód megélése) dimenziók közötti összefonódásról, a kettő közötti optimum megtalálásáról van szó, melyet sokszor „előremeneküléssel”, a település turisztikai potenciáljának kiaknázásával és innovatív fejlesztésével igyekeznek megoldani, melyet azonban nem mindig fogad egyöntetű lelkesedés a faluban (erről részletesebben: Csurgó–Kiss–Tomay 2025).

A beköltözések dzsentrifikáló hatásai

Az interjúk tanúsága szerint a tősgyökeres fiatalok jelentős része elköltözik a vizsgált településekről. Az elvándorlás egyrészt tudatos választás eredménye. A „tősgyökeres” fiatalok a falut gyakran a kötöttségekkel és hátrányokkal, valamint a városokban elérhető szolgáltatások és lehetőségek hiányával azonosítják. Másrészt a családot alapító fiatalok gyakran kiszorulnak a településről a magas ingatlanárak és építkezési költségek miatt. Azok jutnak házhoz a faluban, akik komoly saját tőkével rendelkeznek, például külföldön/nagyvárosban töltött évek alatt felhalmozva azt.

Érdekes jelenség, hogy – különösen Dombosnémeti esetében – a faluból elszármazottak nagy arányban megtartották a – jellemzően a nagyszülőktől örökölt – házakat, akár időszakos használatra, víkendháznak, akár üresen állnak, így viszonylag kevés épület kerül ki az ingatlanpiacra. Az elszármazottak gyakran felsőfokú tanulmányokat végeztek, és viszonylag jobb módon, nagyvárosokban éltek, élnek, miközben őrzik a faluhoz való eszmei és érzelmi kapcsolatukat, ezáltal egyszerre (nagyvárosi, magasabb társadalmi státuszú) dzsentrifikánsok és a falut értő és értékelő leszármazottak, egyszerre képviselik a nagyvárosi és a vidéki habitus elemeit is. Az általuk megtartott házak egyfelől számukra potenciális erőforrások (értékálló befektetés),

amennyiben a dzsentrifikáció előrehaladtával az ingatlan vendégházzá alakítva vagy értékesítve többletjövedelmet jelenthet, másfelől az, hogy az elszármazottak megtartják a házakat, az a beköltözések, a dzsentrifikáció kontrollja, hiszen így az ingatlanpiacon szükségszerűen kevesebb ház kerül ki, ezáltal a beköltözések üteme csak lassabb, elaprózódottabb lehet.

„[Az elszármazottak] nem adják el a szülői házat, ha a szülők meghalnak, akkor ők oda mennek ilyen hétvégére, de mindig ott vannak, sőt hétköznapi is kijönnek.” (17, Dombosnémeti, nyaralótulajdonos)

A drága ingatlanok befektetést is jelentenek a középosztálybeliek számára, ami megemeli az üresen álló, illetve csak időszakosan lakott házak arányát. Az ingatlanár tehát szűrőként is megmutatkozik: a beköltözők jellemzően jobb módú családok. A külföldi ingatlanvásárlóknak, akiknek csak egy része költözik be a falvakba, más részük nyaralónak vagy ingatlanbefektetésnek tartja fent a házakat, ugyancsak hatása van az ingatlanár-emelkedésre.

„Az árak nagyon elmentek, azt tudni kell. Örület. Most egy ilyen tízéves időtartamról beszélek, a házárak annyira fölmentek, hogy jaj, hát egy parasztházért, a vályogparasztházért 40 milliót elkérnek [...] mert sok német is jött be [...], és azok fölverték így az árakat, de hát behatárolt, mert nincs is nagyon eladó ház, van egy-kettő, de egyszerűen nincs.” (11, Püspöknémeti, tősgyökeres lakos)

A falvak felelős döntéshozói nem fogadják egyöntetű örömmel az idegen ingatlanvásárlókat, mivel a nagyvárosiak, de főleg a külföldiek beáramlása magasabb ingatlanárakat generál, miközben sokan csak ideiglenesen, második otthonként használják a házakat, ezáltal kiszorítják a falut potenciálisan revitalizálni tudó, állandó lakosként letelepedni vágyó fiatalabb, gyermekes családokat.

„Azt szeretnénk, hogy itt élet legyen. Most egyre több gyerek van. Jött egy új generáció, akik lelkesek abban, hogy ide egy élő falut varázsoljunk.” (14, Dombosnémeti, beköltöző)

A beköltözni vágyók egy része elsősorban a települést és csak másodsorban az ingatlant tartja fontosnak. Ők gyakran keresik meg az önkormányzatot, hogy számukra megfelelő házat ajánljanak, javasoljanak, így az ott élők által ismert, hivatalosan meg nem hirdetett ingatlanok is megjelenhetnek a kínálatban. Ez a folyamat erősíti a helyi hatalom képviselőinek szerepét a beköltözők „előszűrésében”.

A befogadás és beilleszkedés mintázatai a sváb falvakban

A falvak befogadó jellegét hangsúlyozzák a fontosabb helyi szereplők. A beköltözés szükségességét a legtöbben elismerik, mivel egyértelmű a korábban életteli falu elöregedése. A nagyobb település óvodája és iskolája is létszámbírányal küzd. A rendszerváltozás környékén aktívabb civil szervezetek is rekrutációs problémákkal szembesülnek. „Azért nem nehéz kapcsolódni, merthogy fogyunk, és mindenki várja az aktív tagokat.” – jegyezte meg az egyik hagyományőrző szervezet vezetője (15, Püspöknémeti, tősgyökeres lakos).

Az integráció alapját képezi a helyi sváb kultúra elfogadása, a rezidens közösség központi értékeinek tisztelete. Erre épülhet a közösségi aktivitás, amely – az interjúk tanúsága szerint – szinte kizárólagosan a magyarországi német tradíciók ápolásával kapcsolódik össze.

„Nagyon fontos szerintem, hogy ide be kell tudjanak illeszkedni az ideköltöző emberek, akárhonnan is jönnek. Nyilván segíti a beilleszkedést, hogyha van kötődése a német identitáshoz valamilyen módon, akár ahogy mondtam, származás vagy bármilyen részen. Az sokkal, de sokkal könnyebbé teszi, de nem látom lehetetlennek azt sem, hogy valaki úgy jöjjön ide, hogy éppenséggel nincsen kötődése szár-

mazásilag ide, de tiszteli és elfogadja ezt a német kultúrát és életmódot, és ő ezt valamilyen módon magáévá is tudja tenni.” (I15, Püspöknémeti, helyi kulcsszereplő)

A befogadás nem automatikus, nem írható le egyértelmű lépésekkel; a beköltöző hozzáállásán, mentalitásán, személyiségén is múlik. Ezzel együtt fontos a „sváb normák” betartása. A közösség elsősorban a „szorgalmas és tisztességes”, hasonló értékeket és normákat valló, a sváb hagyományokat elfogadó újonnan érkezőket fogadja szívesebben, míg más csoportokkal szemben tartózkodóbb.¹²

„Sokfajta módon szerveződik a falu [...], kétségtelen, hogy van egy nemzetiségi tagozódás [...], a svábokban van egyfajta rátartóság, tehát nem hívnak meg bizonyos alkalmakra olyanokat, akikkel [...] nem szívesen lennének együtt.” (I16, Püspöknémeti, tősgyökeres lakos)

„Illetve ez most nem tudom, hogy pozitívum vagy negatívum-e, ugye a sváb ember beenged más fajtát is, ha mondhatom így. A magyarokat most már kezdi beengedni, meg a székelyt, de a romákkal nincs kiegyezve. Tehát nagyon sokáig ezen a településen egy roma sem élt. Most jelenleg egyetlen egy család van, hát ők is szó szerint engedéllyel jöhettek ide. De azért, mert ők tényleg ilyen nagyon becsületesek, szorgosak, dolgozók, nagyon szépen rendben tartják a házukat, tehát így engedték be őket ide, de ők az egyetlenek.” (I18, Püspöknémeti, környékről költöző)

A helyi közösségi élet tehát alapvetően a német nemzetiségi hagyományok körül koncentrálódik. A település véleményvezérei szempontjából „ideális” beköltöző nemcsak a helyi értékrendhez (rendezettség, szorgalom stb.) tud kapcsolódni, de a sváb hagyományokhoz is. Interjúalanyaink között voltak „kevésbé lelkes” beköltözők, illetve már elköltöztek, akik arról számoltak be, hogy a svábságnak a hagyományörző, a néptáncon, népzenén és a helyi folklóron alapuló közösségi megélése kizárólagos, vagy egyszerűen csak unalmas tud lenni azok számára, akik ezt nem érzik teljesen magukénak. *„Tehát vagy táncolsz, vagy borozol, vagy borozol, vagy táncolsz, vagy a kettőt egyszerre. Vagy lehetsz önkéntes tűzoltó”* – jegyezte meg az egyik beköltöző szarkasztikusan (I3, Püspöknémeti, beköltöző).

Ezzel összefüggésben a német kultúrához nem kötődő családok kevésbé tudnak kapcsolódni a „sváb tematika” által uralt faluközösséghez; különböző háttérük, eltérő igényeik, élethelyzetük miatt nem alakítanak ki párhuzamos lokális szcénákat. *„Van a magyarok körében egyfajta begubózás [...], én ezt a magyar családknál látom.”* (I16, Püspöknémeti, beköltöző vállalkozó)

„De jó, az tény és való, hogyha mondjuk – ugye a sváb zene az rendkívül unalmas. [...] Egyébként hozzáteszem, a svábok elég attraktívan tudnak rá táncolni, ez kétségtelen, de ebben nőttek föl. És a fiatalok, a nyolcadikos gyerek is táncol svábot, és nagyon élvezi. De arra mondjuk nem feltétlenül megyünk el, mert azt a, mert minekünk viszont azért nem a kedvencünk.” (I17, Dombosnémeti, másodikotthon-tulajdonos)

Mindkét településen találtunk rá példát, hogy a közösségbe beilleszkedni nem tudó beköltözők egy idő után eladták a házukat és elköltöztek a településről, néhányan viszont – a település más előnyeire (csend, nyugalom, szép környezet stb.) összpontosítva – ragaszkodnak otthonukhoz, szigetszerűen elkülönülve a helyi társadalomban.

A legnagyobb magyarországi kisebbségként számontartott roma népesség tagjai hiányoznak a vizsgált községekből. Velük szemben megelőző módon működnek a kirekesztés technikái, elsősorban anyagi okokból

¹² A bukovinai székelyek és felvidéki magyarok „elűzetés” utáni betelepítésével kapcsolatban lásd.: Pál 2021; Kugler 2007. A települések határában élő romák beköltözése kevésbé érintette a vizsgált falvakat.

nem tudnak beköltözni a faluba, másrészt nem is érzik jól magukat ebben a közegben. „[...] sok ilyen technika van, ami arról szól, hogy ide ez vagy az ne jöjjön.” (I16, Püspöknémeti, tősgyökeres)

A helyi közösséghez való tartozás a beköltözéssel kezdődik, és már ekkor is számos, a kulturális határokkal összefüggő, illetve a magasabb ingatlanárakból következő anyagi feltételekhez kapcsolódó szűrő működik. Az elfogadás és beilleszkedés alapvető eleme a falu rendjéhez való alkalmazkodás, a sváb normák betartása, a lokális szinten fontosnak tartott identitáselemek felvállalása és megélése: a megvásárolt ház felújítása, tisztán tartott, rendezett udvar, kert és utcafront, illetve ezzel összefüggésben a látható, szorgalmas munka. Ezek a tényezők nemcsak igényességet, de egy bizonyos szintű jómódot is feltételeznek.

A befogadás második szintjét a település életében való részvétel jelenti: rendszeres kommunikáció a helyiekkel, különösen a település szintjén fontos szereplőkkel, a közösség véleményét meghatározó „őslakos”-okkal, illetve a település infrastruktúrájának (boltok, intézmények), a helyi vállalkozók szolgáltatásainak szokászerű használata, a falusi rendezvények látogatása. Az integráció szempontjából a harmadik, legnagyobb lépést a helyi identitás őrzését szolgáló közösségekhez, szervezetekhez (táncsoport, kórus, zenekar, tűzoltó egyesület stb.) való kapcsolódás jelenti. A kisebb Dombosnémetiben a falu életében való aktív részvételt kiegészíti az évente hagyományosan megszervezett társadalmi munkába való bekapcsolódás, ahol a település egy-egy fontos közösségi találkozási pontját (templom, park, temető stb.) tisztítják meg, illetve rendezik a helyiek.

„Kezdet kezdetén én voltam az egyik legkorábban érkező gyarmatosító, és én azért sokat tettem azért, hogy elfogadjanak. Mondom, mentem metszeni, fát vágni, bármi olyan munka volt, segítség, vagy bárki bármit kértek a faluban és nekem volt, én adtam, és soha nem kértem érte pénzt, és a sváb, az nagyon számon tartja ezeket.” (I18, Dombosnémeti, beköltöző)

A német nyelvterületről, illetve nyugati államokból beköltözők irányába alapvetően pozitív viszonyulás tapasztalható a községekben. Ez összekapcsolódik a német identitással, a szocialista időszak alatti elzárttsággal, illetve a rendszerváltást követő külföldi munkavállalási tapasztalatokkal is. Másrészt a megfelelő tőkével, szabadidővel rendelkező német, osztrák, esetleg holland beköltözők többsége szívesen kapcsolódik a helyi „sváb” közösségekhez.

„Az emberek nyugodtan élnek, a közösség nagyszerű. Az emberek mind kedvesek, barátságosak és segítőkészek. Nem hiszem, hogy gondot okoz a beilleszkedés, ha be akarsz illeszkedni, elfogadnak téged. [...] Olyan, mintha otthon lennék. Nem akarok visszamenni Németországba.” (I10, Püspöknémeti, német beköltöző)

„Mi is elvégeztünk egy helyi táncanfolyamot [...], ismerni akarjuk a helyi táncokat.” Másutt, ugyanő: *„Szeretünk itt élni. Szeretünk részt venni a rendezvényeken. Szeretnénk beilleszkedni”* (I19, Püspöknémeti, német beköltöző).

A befogadás és integráció tehát tudatos erőfeszítéseket követel a beköltözőktől és a régóta itt élő népeségtől is. Az idősokban még él a korábbi zárt tömbként működő homogén sváb falu képe: *„Tehát ugyanúgy, mint mi, de ugye ők is meg mi is, tehát nagyon próbáljuk fölkarolni az odaköltözőket, meg ugye segíteni őket, hogy tudjanak igazán beilleszkedni ebbe az egész miliőbe, amiatt, hogy azért most úgy mondom neked, hogy azért régen egy igazi sváb falunak azért megvolt a maga rendje, módja. Úgyhogy ott megvoltak a szabályok. És hát most azért annyira ez már nem olyan szigorú, mint anno, régebben volt.”* (I14, Dombosnémeti, tősgyökeres lakos)

Ugyanakkor a külföldiek közösségi befogadása annak ellenére sem egyértelmű, hogy többségük Németországból költözött a faluba. Közülük sem felel meg ugyanis mindenki a település normáinak, sokan nem kapcsolódnak be a település életébe, nem igénylik az intenzívebb interakciót, és nem vesznek részt a közösségi programokon.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunk a sváb falvakba irányuló beköltözések dzsentrifikáló hatásait mutatja be. A tanulmány vizsgálja a sváb falvak vonzerőit, a városból vidékre költöző csoportok különböző típusait, és a befogadás és beilleszkedés tényezőit, mintázatait a helyi társadalom részéről.

Reményeink szerint a tanulmány eredményei hozzájárulnak a vidéki dzsentrifikáció folyamatainak, komplexitásának, a vonzerő és a befogadás alkotóelemeinek alaposabb megismeréséhez, megértéséhez, valamint a „sváb falu” mint a vidéki dzsentrifikáció terepe egyedi vonásainak kibontásához.

Eredményeink alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az általunk vizsgált falvakban a hagyományos vidéki sváb élet kifelé közvetített képe találkozik a városból elvagyódók vidékidilljével, valamint a faluközösség iránti vágygal, ezáltal válik vonzóvá a „sváb falu” a beköltözők számára. Az őslakosok és a beköltözők fejében egyaránt megképződő „sváb falu” koncepciója egy világos, jól körülírható, egyértelmű distinkciókból álló együttesként jellemezhető.

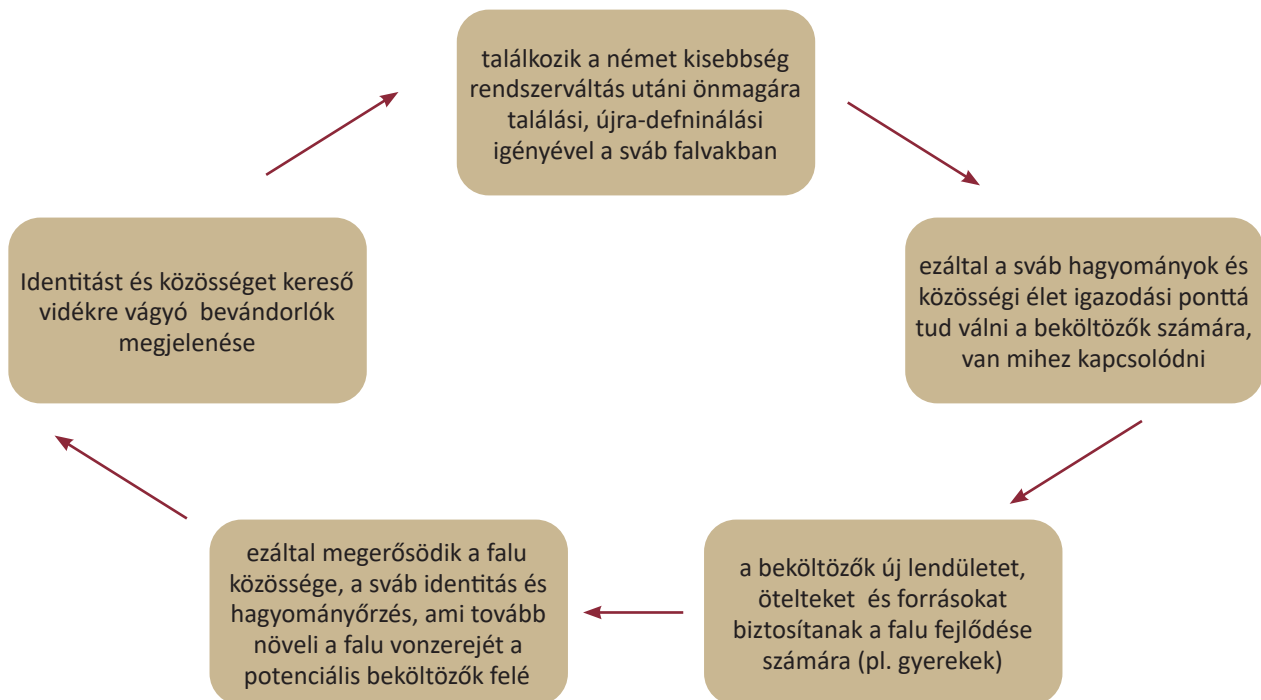
A tanulmány továbbá hozzájárul ahhoz, hogy jobban megértsük a vidékre irányuló migráció összetett jellegét, melyben sokféle, részben eltérő motivációjú csoport vesz részt. Ahogy a beköltözők is más és más vonzerő miatt érkeznek, a befogadó közösség is eltérő mértékű nyitottságot mutat a befogadásuk terén. Az eredetileg itt élők egy része pozitívan értékeli az új beköltözéseket a javuló településkép és a helyi szolgáltatók előtt megnyíló lehetőségek miatt. Mások a hagyományos sváb közösség felhígulásától és a tradíciók elvesztésétől tartanak. A vizsgálat tehát megerősíti a Phillips (2002) által korábban rögzített reakciókat az eltérő kulturális és települési környezet ellenére.

Az általunk vizsgált két falu esete számos ponton megerősíti a vidéki dzsentrifikáció szakirodalmában korábban leírtakat. Mind Dombosnémeti, mind Püspöknémeti esetében találkozhattunk a helyi társadalmi viszonyok átalakulásával (pl. ingatlanárak emelkedése, új építkezések, a helyi szolgáltatások megváltozása), amit Phillips (2002) is tapasztalt. Ez azért is fontos megállapítás, mert a dzsentrifikáció (városi) szakirodalmában gyakran a közvetlen kizorítást tekintik a dzsentrifikáció kritériumának, azonban az általunk vizsgált vidéki kistépeléseken az alapvetően tapasztalt előregedés és kiürülés révén a társadalmi átalakulás megtörténhet a (további) népességekizorulás nélkül is. Ugyancsak egyetértünk Phillips-szel abban, hogy a dzsentrifikáció nem csupán gazdasági folyamat, hanem kulturális jelentéstartalmak is társulnak hozzá, és hogy a beköltözők gyakran egy idealizált vidéki életmódot keresnek (Phillips 2002), erre különösen jó példa a sváb falvakhoz társított képzetek és elvárások, melyek a beköltözéseket motiválják.

A falu attraktivitásában kiemelkedő fontosságú, hogy a közösség hogyan határozza meg önmagát, milyen értékek mentén szerveződik, és milyen üzenetet kíván közvetíteni tagjai és a külvilág felé. A sváb identitás, amelyet a kollektív emlékezet őriz és közvetít, valamint az, hogy a sváb falvak hogyan közvetítik identitásukat a külvilág felé, hozzájárul lakóhelyi és turisztikai vonzerejükhöz.

A bevándorlók számára a német falu a rend, a biztonság és a gazdasági siker helyét jelenti. Ezek az értékek

1. ábra. A beköltözés és a sváb identitás egymást erősítő folyamatai a sváb falvakban

Forrás: saját szerkesztés.

és elvárások megjelennek a falu vezetésének retorikájában és intézkedéseiben is, megerősítve az őslakosok által nagyra tartott sváb hagyományok egy részét. Következésképpen a kizárólagosság olyan közös vonássá válik, amely nagy vonzerővel bír azon egyének és családok számára is, akik nem kötődnek a sváb hagyományokhoz, de akiknek fontos a biztonság, a rend és az idilli vidék toposza, és akik ezért többé-kevésbé elfogadják a kirekesztés mechanizmusait is. A sváb identitás sztereotipikus elemei, mint például a tisztaság, a rendezettség és a szorgalom, különösen fontos tényezők a városi migránsok számára, akik a városi élet negatív aspektusai elől igyekeznek menekülni.

Az átalakuló helyi társadalom formálódása kapcsán fontos értelmezési szempontot jelent a magyarországi német közösségek kisebbségi létmódjából fakadó egymásrautaltság, együttműködés, összetartás. A tradíciók ápolása, az identitás megtartására irányuló hagyományőrzés közösségeket teremt. Ezek a csoportok referenciaként, igazodási pontként szolgálnak a beköltözők számára. Szerepük különösen az idealizált vidéki életre jellemző közösségi létmódot kereső beköltözők szempontjából lényeges. A sváb hagyományokhoz való közösségi kapcsolódás kiemelt jelentősége a befogadás és befogadottság, illetve a kívülállás és kizáródás érzésének dimenzióiban jelenik meg.

Az egymásrautaltság vidéki életre jellemző másik attribútuma az összefogás az előrejutás és a gazdasági sikeresség érdekében. A magyarországi németekre hagyományosan jellemző nyugatiasabb polgárosodás, a flexibilitás és kockázatvállalás, a befektetési hajlandóság olyan fontos elemeit képezik a sváb kultúrának, amelyek a településre költöző vállalkozók számára is előnyös társadalmi környezetet teremtenek. A bizalomra épülő kooperáció felértékelődésével a kölcsönös támogatás és együttműködés tradíciói gazdasági szempontból is sikeressé tehetik a sváb falvakat. Ez a sikeresség – a helyi infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztésével – további előnyöket generál a településeken.

Miközben a svábság az újonnan érkezők számára nagy vonzerőt jelent, a tősgyökeres svábok identitását is erősíti a bevándorlók jelenléte, mivel az általuk tükrözött identitáselemek felerősödnek, és a tősgyökeresek svábsága kezd igazodni a jövevények által feltételezett vagy elvárt svábsághoz. A megerősödő értékek és normák olyan közös alapot képeznek, amely hozzájárul a településkép és a környezet megőrzéséhez, fejlesztéséhez, a helyi közösségi élet stabilizálásához, a szolgáltatások szintjének emeléséhez, ezáltal a helyi életminőség javításához. Ezek a tényezők körforgásszerűen visszahatva tovább gerjesztik az elindult folyamatokat: erősödik a település vonzereje, fejlődik a helyi gazdaság és turizmus, nő a magasabb státuszú beköltözők száma. A folyamatból ugyanakkor mind a svábsághoz nem vagy nem a hagyományos falusi életmód keretein belül kapcsolódni képes tősgyökeres fiatalok, mind a sváb közösséghez illeszkedni kevésbé képes beköltözők „kiesnek”.

A két sváb falu elemzése rávilágított arra, hogy a beköltözés és a sváb identitás egymást erősítő folyamata jön létre, ami erőteljes dzsentifikációt eredményez. A beköltözők képzettársításaiban a sváb falu – a vidéki idill megszokott elemein – mint a természet szépsége, a csend, a nyugalom és az esztétizálható épített környezet – túl (Tomay–Lajos 2022; Nemes–Orbán–Tomay 2022; Tomay–Völgyi 2022; Tomay–Berger 2024a, 2024b) – az ideális vidéki település olyan egyéb attribútumait is biztosítja, mint a biztonság, a rendezett, élhető környezet és a stabil helyi közösségek. Az itt lakók és ide kötődők dinamikus együttműködése, együtélése, illetve diskurzusai során egyre határozottabban realizálódik a „sváb falu” koncepciója – elsősorban a településképben, illetve a helyi gazdasági, közösségi és kulturális életben.

A rendszerváltást követően a sváb falu a sváb identitást az évszázados gyökereken, hagyományokon, kultúrán és népszokásokon keresztül kereső magyarországi német kisebbség és a vidéki idillt és falusi közösséget kereső, bevándorolt városi értelmiségi és középosztálybeli rétegek találkozási pontjává vált. Mindkét fél egy elképzelt, archaikus falukép és faluközösség megteremtésére, illetve újjáépítésére törekszik. Konfliktusoktól sem mentes együttműködésük alapját elsősorban a helyi természeti és épített környezet megóvása és fejlesztése jelenti. Mindennek eredményeként a 21. századi magyarországi sváb falu jelentős vonzerővé vált a vidékre költözni szándékozók számára.

HIVATKOZÁSOK

- ATLAS.ti Scientific Software Development GmbH. (2024) ATLAS.ti Windows (24.2.1.verzió) [Qualitative data analysis software]. <https://atlasti.com>
- Berger V. (2018) *Térre szőtt társadalmiság. A tér kategóriája a szociológiaelméletekben*. Budapest: L'Harmattan – Könyvpont.
- Bindorffer Gy. (2001) *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Budapest: Új Mandátum – MTA Kisebbségkutató Intézet.
- Bindorffer Gy. (2002) Asszimiláció és túlélés. In Kovács N. – Szarka L. (szerk.) *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és identitás kérdésköréből*. Budapest: Akadémiai, 11–31.
- Bucher E. – Pirisi G. – Reményi P. (2004) A dél-dunántúli némettség hatása a regionális fejlődésre. In Kupa L. – Gyurok J. (szerk.) *Határmenti régiók és kisebbségek a 19–20. században*. Pécs: B&D Stúdió, 153–165.
- Csurgó B. (2013) *Vidéken lakni és vidéken élni: A városból vidékre költözők hatása a vidék átalakulására: a város környéki vidék*. Budapest: Argumentum – MTA TK Szociológiai Intézet.
- Csurgó B. – Horzsa G. – Megyesi B. (2022) A vidékimázs és helyi identitás kutatásának lehetőségei és módszerei. *Szociológiai Szemle*, 1, 15–40. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.2>
- Csurgó B. – Kiss M. – Tomay K. (2025) A vidéki vállalkozók szerepe a térségimázs formálásában. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 15(2), 94, <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.94>
- Csurgó B. – Légmán A. (2015) Lokális közösség, megtartó közösség. Elméleti megközelítések a lokális közösség integráló szerepének vizsgálatához egy vidéki településen. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 4, 50–66.
- Eiler F. – Tóth Á. (2020) (szerk.) *A magyarországi németek történetének elmúlt 100 éve. Nemzetiségpolitika és helyi közösségek*. Budapest: Argumentum – Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Eurostat (2024) *Statistic explained: Performance of the agricultural sector*. Elérhető: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agriculture> [Letöltve: 2024-10-25].
- Hutterer M. Gy. (1973) A magyarországi német népcsoport. In *Népi kultúra – Népi társadalom*. Az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának évkönyve. 93–117.
- Jóvér V. (2023) A new way to understand urban-rural relations: Habitus studies of rural places. *Hungarian Geographical Bulletin*, 1, 75–85. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.72.1.5>
- Kovács I. (2022) *Vidékszociológia*. Debrecen: Egyetemi.
- Kugler J. (2007) A felvidéki magyarok magyarországi letelepítése. In Molnár I. – Szarka L. (szerk.) *Otthontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák – magyar lakosságcsere 60. évfordulójára*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Kecskés László Társaság, Komárom, 114–126.
- KSH – Népszámlálás2022 Elérhető: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/> [Letöltve: 2024-10-27].
- Lefebvre, H. (1991 [1974]) *The production of Space*, Oxford: Basil Blackwell.
- Ley, D. (1986) Alternative Explanations for Inner-City Gentrification: A Canadian Assessment. *Annals of the Association of American Geographers*, 76, 521–535. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1986.tb00134.x>
- Manherz K. (1998) (szerk.) *A magyarországi németek. Változó Világ* 23. Budapest: Útmutató.
- Manherz K. (2015) A magyarországi német nemzetiségről. *Honismeret*, (4), 35–39.
- Nemes G. – Orbán É. – Tomay K. (2022) Meghasadt valóságok– dilemmák a turizmus és a dzsentrifikáció szerepéről a vidék fejlődése kapcsán. *Szociológiai Szemle*, 32(1), 88–113. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.5>
- Orbán É. – Kovács T. (2025) A vidéki dzsentrifikáció Erdőbénye példáján. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, (2) 6, <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.6>
- Pál H. (2021) A bukovinai székelyek által is lakott magyarországi települések lélekszámának alakulása. *Területi Statisztika*, 61(4), 527–550.
- Phillips, M. (1993) Rural gentrification and the processes of class colonisation. *Journal of Rural Studies*, 2, 123–140. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(93\)90026-G](https://doi.org/10.1016/0743-0167(93)90026-G)
- Phillips, M. (2002) The production, symbolization and socialization of gentrification: impressions from two Berkshire villages. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 27, 282–308. <https://doi.org/10.1111/1475-5661.00056>
- Phillips, M. – Smith, D. – Brooking, H. – Duer, M. (2020) Idyllic ruralities, displacement and changing forms of gentrification in rural Hertfordshire, England. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 66, 259–287. <https://doi.org/10.5565/rev/dag.604>

- Phillips, M. – Smith, D. – Brooking, H. – Duer, M. (2021) Re-placing displacement in gentrification studies: Temporality and multidimensionality in rural gentrification displacement. *Geoforum*, 118, 66–82. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.12.003>
- Ragadics T. (2023) „Ha itt bármi baj lenne, ez a falu egységbe állna.” Helyi közösségek a magyarországi vidék kistelepüléseiben. *Századvég*, 3, 9–36.
- Rose, D. (1984) Rethinking Gentrification: Beyond the Uneven Development of Marxist Urban Theory. *Environment and Planning D*, 2(1), 47–74. <https://doi.org/10.1068/d020047>
- Schwarcz Gy. (2021) *Lokalitás, etnicitás, gazdaság*. Budapest: BTK – Néprajztudományi Intézet.
- Seewann, G. (2015) *A magyarországi németek története I-II*. Budapest: Argumentum.
- Smith, N. (1979) Toward a Theory of Gentrification A Back to the City Movement by Capital, not People. *Journal of the American Planning Association*, 45(4), 538–548. <https://doi.org/10.1080/01944367908977002>
- Sulyok J. – Nemes G. – Orbán É.-Tomay K. (2024) ‘Is Second the New First?’ – The Conversion of Second Homes Into Primary Ones During and After the COVID-19 Pandemic. *European Countryside*, 16(1), 64–85. <https://doi.org/10.2478/euco-2024-0005>
- Swanson J. C. (2020) *Tangible Belonging: Negotiating Germanness in Twentieth-Century Hungary*. Pittsburg: University of Pittsburg. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1n7qksw>
- TelR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer Elérhető: <https://www.oeny.hu/oeny/teir/#/> [Letöltve: 2024-10-27].
- Tomay K. (2006) Slumosodás és városrehabilitáció Budapesten. *Tér és Társadalom*, 1, 93–107. <https://doi.org/10.17649/TET.20.1.1041>
- Tomay K. (2019) Az összekötő társadalmi tőke (újra)termelődésének terei: A városi és vidéki dzsentrifikáció szerepe a vállalkozói és innovációs ökoszisztémákban. *Replika*, 111, 43–62. <http://doi.org/10.32564/111.4>
- Tomay K. – Berger V. (2024a) Inclusion or Exclusion? The Spatial Habitus of Rural Gentrifiers. *Social Inclusion*, 12 Art. 7787 <https://doi.org/10.17645/si.7787>
- Tomay K. – Berger V. (2024b) Habitus és térbeliség viszonya a vidéki dzsentrifikáció kapcsán. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 14(2), 129–150. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2024.2.129>
- Tomay K. – Lajos V. (2022) A képzelt vidék – a lehetséges, megteremtett és megélt vidékiségek. *Szociológiai Szemle*, 32(1), 4–14. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.1>
- Tomay K. – Orbán É. (2024): A vidéki dzsentrifikáció hazai volumene és a turizmus típusai, 2001 és 2022 között. *Területi Statisztika*, 2, 212–235. <https://doi.org/10.15196/TS640204>
- Tomay K. – Tuboly E. (2023) The role of social capital and trust in the success of local wine tourism and rural development. *Sociologia Ruralis*, 63, 200–222. <https://doi.org/10.1111/soru.12396>
- Tomay K. – Völgyi B. (2022) Közösség és dzsentrifikáció egy vidéki településen. *Szociológiai Szemle*, 1, 65–87. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.4>
- Váradi M. M. (2008) (szerk.) *Kistelepülések lépéskényszerben*. Budapest: Új Mandátum.
- Váradi M. M. – Gábrriel D. – Koós B. – Németh K. (2025) Lehet-e Riviéra a periféria? Nyugat-európai időskorúak vidéki terekben. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, (2) 48, <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.48>
- Weber, M. (1967) Szociológiai alapfogalmak. *Gazdaság és Társadalom*. Budapest: KJK.

FÜGGELÉK

F1. táblázat. Az idézett interjúalanyok fontosabb jellemzői

	Nem	Kor	Település	Státusz
I1	férfi	középkorú (30–50)	Püspöknémeti	tősgyökeres
I2	nő	idős (70 felett)	Dombosnémeti	tősgyökeres
I3	férfi	fiatal (30 alatti)	Püspöknémeti	beköltöző
I4	nő	középkorú (30–50)	Dombosnémeti	egyéb (pl. a faluban dolgozik, ott vállalkozik, ott van nyaralója)
I5	nő	középkorú (30–50)	Püspöknémeti	tősgyökeres
I6	férfi	középkorú (30–50)	Dombosnémeti	beköltöző
I7	nő	érett (50–70)	Dombosnémeti	egyéb (pl. a faluban dolgozik, ott vállalkozik, ott van nyaralója)
I8	nő	középkorú (30–50)	Püspöknémeti	környékből költöző
I9	nő	középkorú (30–50)	Püspöknémeti	beköltöző
I10	nő	középkorú (30–50)	Püspöknémeti	beköltöző
I11	férfi	érett (50–70)	Püspöknémeti	tősgyökeres
I12	férfi	középkorú (30–50)	Püspöknémeti	beköltöző
I13	férfi	érett (50–70)	Püspöknémeti	tősgyökeres
I14	férfi	fiatal (30 alatti)	Dombosnémeti	beköltöző
I15	férfi	középkorú (30–50)	Püspöknémeti	egyéb (pl. a faluban dolgozik, ott vállalkozik, ott van nyaralója)
I16	nő	érett (50–70)	Püspöknémeti	tősgyökeres
I17	férfi	középkorú (30–50)	Dombosnémeti	egyéb (pl. a faluban dolgozik, ott vállalkozik, ott van nyaralója)
I18	férfi	középkorú (30–50)	Dombosnémeti	beköltöző
I19	nő	középkorú (30–50)	Dombosnémeti	beköltöző